

Angela Marcantonio

Nyelvtörténet és magyar őstörténet

Budapest 26-10-2007

I

[Valójában az összes ur

nyelvben meglévő ős-uráli etimológiák száma – a „100%-os etimológiai: Häkkinen (1998, 193; 1999, 168) definícióját használva – és azok, melyek az UEW-ben és más etimológiai szótárakban viszonylag biztosnak tekinthetnek, csupán 17-et tesznek ki. A finnből idézve, ezek a következők:

(5.21) *ala*, *alla* 'alatt', *ku(ka)* 'kicsoda', *maksa* 'máj', *me* 'mi', *mi(kä)* 'mida', *minä* 'én', *niellä* 'nyel', *nimi* 'név', *nuolla* 'nyal', *nuoli* 'nyíl' (lásd [4.5] és az [5.16] példákat), *pesä* 'fészek' (lásd az [5.8] példát), *pui* 'sodorni' (?), *silmä* 'szem' (lásd a [4.25] és az [5.1] példákat), *suoni sydän* 'szív' (lásd a [4.7] példát), *tuo* 'az', *uida* 'úszni'

Azonban e szavakból 5 névmás; ezek túl rövidek és szabálytalanok ahhoz, hogy rokonság megállapítása céljából használhatók legyenek. Nyolc tartják azt, hogy más nyelvekben van megfelelőjük: *ala*, *maksa*, *nimi*, *nuoli*, *punoa* (melyhez lásd a juk. *pun* és a gót *spinnan*-t; UEW 402), *si* (melyhez lásd az ó-ind. *snávan*-; UEW 441) és *uida* (melyhez lásd a UEW 542). Csak a maradék négy szó tiszta uráli: *silmä*, *sydän*, *pesä* és *i* (UEW 315), melyek közül csak a *pesä* hibátlan megfelelés, ahogy fent írtuk.

II

A magyar és a türk közötti fonológiai megegyezéseket illusztrálja Ligeti: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986) című munkájában, melynek második fejezetének a címe: *A török és a magyar hangtörténet konvergens fejlődése*. E fejezet első mondata következőképp hangzik (53. o.): „A VII–XIII. században a magyar nyelv a török, ezen belül az ócsuvas nyelvvel számos esetben konvergens hangtani fejlődést mutat.” E konvergens hangtani fejlődés illusztrálására álljon itt néhány példa. A következők (1986, 57) mutatják a szókezdő *č* fejlődését: magyar *sereg* / csuvas *šarä* / türk *čirig*; magyar *sátor* / csuvas *čatär* / tatár *čatir*. A következő példák (1986, 66) a türk szóbelseji *g* és *γ* hang fejlődését mutatják: a magyarban mindkét hang eltűnik (ha a magánhangzók minősége megegyezik) a megfelelő alakokból és helyettük megjelenik egy hosszú magánhangzó: magyar *bü* / török *bügü*; magyar *bátor* / török (és mongol) *bayatur*.

III

„Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy e tudomány-politikai irányzat egyik kiinduló és mai napig is nyomon követhető intézkedése az volt, amikor 1876-ban Trefort Ágoston kultuszminiszter összehívta a magyar nyelvészeket, s a konferencia végén – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – kijelentette, hogy »nekünk nem ázsiai, hanem európai rokonnokra van szükségünk«, s azért a jövőben állami ösztöndíjat, kollégiumi elhelyezést, külföldi tanulmányokat csak az kaphat, aki a finn-magyar rokonság igazolására folytat tanulmányokat.”

IV

Az uráli / finnugor elmélet, és ennek következtében az uráli nyelvcsalád léte, nem lett minden kétséget kizáróan bebizonyítva (legalábbis a mai napig); még hozzá a következő két alapvető probléma miatt, mint ahogy arra részletesen rámutattam a munkáimban: a) az általános hiedelemmel ellentétben, se az ugor, se a finnugor és következőképpen a családfa kiindulópontjául szolgáló uráli alapnyelv sem lett idáig kielégítő módon rekonstruálva, se fonológiai / lexikai szinten, se morfológiai szinten, amit pedig a történeti nyelvészet módszerei megkívnának egy nyelvcsalád felállításához. A rendelkezésünkre álló rekonstrukciók vagy csak részlegesek / hozzávetőlegesek, vagy az (úgynevezett) uráli nyelvek közötti szoros, kizárólagos kapcsolat bizonyításához nem elegendők. Vagyis az uráli elmélet nem egy jól megalapozott elmélet.

V

(“Mínt hogy pedig a magyar nyelv kétségkívül a finnugor nyelvcsaládba tartozik, ezért”)egyértelműnek tűnt, hogy a magyar ethnogenezis egyetlen szálból áll, mely a finnugor, sőt, uráli őshazától a mába vezet és minden más, az ezen “ősnép”-et ért hatást, kapcsolat, esetleges ethnikai keveredés a “jővevényszavak” kategóriájába sorolással megoldható. A magyar ethnogenezist egyedül időbeli és nem (részben) térbeli folyamatnak tekintették, annak lefolyását a nyelvtörténet – az abszolút kronológiát illetően sokszorosan is csak kikövetkeztetett – periódusaiban vélték megragadhatni. A különféle őshaza-elméletekben az ősmagyarokat azért “vándoroltatták” ide-oda hatalmas régiókon keresztül ..., hogy a teoretikus ősnép az adott korszakba sorolt jővevényszavakat (ótörök, alán, bolgár-török) a feltételezett átdától “átvehesse”. A kora középkori steppei eredetű népek ethnogenezise azonban nem képzelhető el egyetlen és egyenes vonal formájában, ami valahol egy elképzelt “ethnogenetikai nulla pontban”, egy teoretikus “ősnép”-nél kezdődne, amelynek nyelve hipotetikus voltát a nyelvtörténetben az egyes szavak előtt álló csillag(ok) jelzi(k), majd pedig azon nép “kialakulása” az általunk – egy ugyancsak tetszésünk szerint – kijelölt időpontig (akár a máig) tart. Nem szükségszerű, hogy a különféle eredetű jővevényszavak csak az adott területre lokalizált néppel való “kapcsolat” révén kerültek volna a magyar nyelvbe, hanem valójában az ősmagyarokba beolvadt népcsoportok emlékei. Azért lehetséges az, hogy nem az ide-odavándorló ősmagyarok egymást követő “őshazái” állnak tehát előttünk (amint ezt a magyar őstörténetkutatás az 1950-es évekig gondolta), hanem sokkal inkább a beolvadó vagy szavakat átadó szállásterületei. Néptünk honfoglalás előtti formálódása különféle ethnikumok csatlakozásainak, “beolvadás”-ainak sorából áll – ezért az ethnogenezis végtelenül szövevényes, számtalan fonálból gombolyítható. [...]. A majdani honfoglalók kialakulásának mérlegelésénél mindenképpen számolni kell azzal a forrásadattal, amelyik egyben az első biztos említése a magyaroknak: a 839 körül az Aldunánál csatázó csapataikat háromféle népnévvel (*Ungaroi, Unnoi, Tourkoi*) illetve a krónikás...”

- Bálint Cs. 2006. Az ethnosz a kora középkorban. (A kutatás lehetőségei és korlátai). *Századok: A magyar történelmi társulat folyóirata* 2/140: 295-346.
- Bárczi, G. 1958. *A magyar szókincs eredete*. Egyetemi magyar nyelvészeti füzetek. Budapest: Tankönyvkiadó. [2nd edition].
- Campbell, L. 1998. *Historical Linguistics: an Introduction*. Edinburgh University Press.
- Erdélyi, I. 2005. A magyarság eredetéről és őshazájáról. *Hungarian Studies* II: 4-20.
- Golden, P. B. 1990. The peoples of the Russian forest belt. In D. Sinor (ed). *The Cambridge History of Early Inner Asia*. CUP. 229-253.
- László Gy. 1981. Őstörténetünk. Egy régész gondolatai néppé válásunkról. Budapest: Tankönyvkiadó
- Ligeti L. 1986a. Az uráli magyar őshaza. In L. Ligeti (szerk.), *A magyarság őstörténete*. Akadémiai Kiadó [Reprint Sorozata]. 36-70.
- Ligeti, L. 1986b. A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Róna-Tas, A. 1988a. Turkic influence on the Uralic languages. In D. Sinor (ed.). *The Uralic Languages*. Leiden: Brill. 742-780.
- Róna-Tas, A. 1988b. Ethnogenese und Staatsgründung. Die türkische Komponente in der Ethnogenese des Ungartums. *Studien zur Ethnogenese* 2: 120-138. Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Abh. 78. Westdeutscher Verlag.